

POZSONY FERENC

VÁZLAT CSÍKSZÉK NÉPI KULTÚRÁJÁRÓL

Aszék területe négy belső adminisztratív, kulturális és természetrajzi egységre tagolódik: Al- és Felcsík az Olt medencéjében, Gyergyó a Maros, Kászon pedig a Fekete-ügy forrásvidékén fekszik. Alcsík jellegzetes belső kisebb egysége a Felső-völgye, ahol *Loknak* vagy *Lokságnak* is nevezik a Pottyondból, Csíkmenaságból, Menaságújfaluból, Csíkszentgyörgyből és Csíkbánkfalvából álló falucsoportot. Kósa László földrajzi szempontból az egyik legzártabb tájegységünknek nevezte Csíkszéket (Kósa 1990: 373).

Mivel a vidéket a Keleti-Kárpátok magas vonulatai övezik, a csíki települések a régió és a Kárpát-medence leghidegebb vidékén jöttek létre. A székelység viszonylag későn népesítette be területét, ahol évszázadokon át védte előbb a magyar királyság, majd az erdélyi fejedelemség keleti határait, különösen a Tatros- és az Úz-völgyén át betörő idegenekkel szemben. Mivel a szabad székelyek vakmerően szembeszegültek a bécsi udvar militarizálási szándékával, 1764. január 7-én a Madéfalván összegyűlt tiltakozók sorait kegyetlen vérengzéssel tizedelték meg. A megtorlás és a megfélemlítés csakhamar tömeges migrációt idézett elő, a legtöbben a szomszédos Moldvába, elsősorban csángó magyar falvakba menekültek. A fokozatosan túlnépesedett vidékről a lakosság mozgékonyabb része később elsősorban a Tatros-völgyébe, tehát Gyimesbe és Moldvába kezdett kitepedni, majd a 19. század végén elsősorban óromániai városokba vándorolt. (Venczel 1936, 1937, 1942.) Az 1876-os vármegyeésítés idején még hozzá csatolták a Kászon völgyében és a Gyergyóban lévő székely falvakat is, majd 1968-ban Udvarhelyszék településeivel együtt, a csíki helységeket is betagolták az akkor, újonnan létesített Hargita megyébe.

Ebben a viszonylag magasan fekvő és zord éghajlatú térségben a csíki lakosság főként havasi legeltetéssel összekapcsolt nagyállattartással, erdőkieléssel, gyűjtögetéssel, fa- és állati termékek feldolgozására épülő kézművességgel foglalkozott évszázadokon át. Nem véletlen, hogy a székelység a királynak járó adóként rendszerint ökröket szolgáltatott. A hegyi patakokra pedig olyan malmokat építettek, ahol nem csak lisztet őröltek, hanem deszkát is fűrészelték, ugyanott pedig gyapjából szőtt vastag csergéket is ványoltak. A helyben előállított deszkaárut, zsindelet, faedényeket rendszerint a

szomszédos, szelídebb éghajlatú vidékeken kenyérgabonára, kukoricára, burgonyára, babra, lencsére és gyümölcsökre cserélték (Balassa I. 1989: 178).

A gyergyóiak, elsősorban koratavasszal, közvetlenül a hóolvadás után, a tutajokba összekötött farönköket egészen Szeged városáig úsztatták a Maros folyón (Tarisznyás 1982: 31–105). A csíki gazdák a gabonafélék közül csak a szívósabb rozstot és zabot, valamint a családi táplálkozáshoz szükséges alapvető zöldségeket és gyümölcsöket tudták helyben előállítani, elsősorban a széltől védettebb völgyes falvakban (Nagy Zs. 2015). A felcsíki földművesek éves, a természet helyi, organikus ciklusaihoz és a családok alapvető szükségletéhez igazodó munkarendjéről Vámszer Géza közölt szakszerű tanulmányt (Vámszer 1977: 179–183).

Csíkszék lakosainak megélhetését évszázadokon át elsősorban a hatalmas erdőségek jelentették és biztosították. A férfiak mesterei voltak a fafeldolgozásnak, messze földön híres ácsok, zsendelyfaragók, kádárok, asztalosok, molnárok kerültek ki a csíki, kászoni és gyergyói falvakból (Tarisznyás 1982: 150–166). A kiegyezést követő időszakban a korábbi székely határország hatalmas közbirtokából, erdőségeiből hozták létre a Csíki Magánjavakat, mely egészen az 1920-as impériumváltásig jelentős mértékben és összegekkel támogatta a székelység művelődési és oktatási életét (Kocsis 2008, Biró Z. 2018).

A 19. századi arányosítás és tagosítás után a legtöbb csíki faluban közbirtokosságok jöttek létre, majd azokat 1948–1989 között államosították, de az 1989-es rendszerváltás után újraalakították, s így napjainkban is meghatározó szerepet játszanak egy-egy csíki székely falu, család gazdasági, társadalmi életében (Csiby 1939). Az esztenatárságokba tömörült juhos gazdák rendszerint tavasztól őszig a havasi platókon legeltették juhaikat, majd ősztől egészen tavaszig a völgyes falvakban teleltették állataikat a hatalmas méretű szénácsűrőkben tárolt szalastakarmánnyal, amit még a melegebb nyári hónapok alatt, kaszálóikon állítottak elő, szárítottak (Salló 2018: 47–66).

Elsősorban a gyergyói falvakban maradt fenn az a gyakorlat, hogy egy-egy család tagjai nyáron felköltöznek a havasi kaszálóikhoz, *kalyibáknak* nevezett szállásaikhoz, ahol pár nap alatt együtt előbb szénát, majd sarjút *csinálnak*. A havasi szállások környékén különböző gyógynövényeket, gombát, erdei gyümölcsöket (epret, málnát, áfonyát, szedret, vadalmát) gyűjtögettek, nyírfákból *viricset* nyertek, s egyszerűbb fatárgyakat (seprűket, fakanalakat, kürtöket, kosarakat) is készítettek (Balassa 1989: 172–173).

Csíkmadarason, Csíkszépvízen és Gyergyószárhegyen napjainkban is nagyobb mennyiségben termelnek káposztát, amit vagy a szomszédos településekben, vagy távolabbi helységeken árusítanak. Például Csíkszépvízen hagyományosan a *Nád* nevű dűlőben termelték, ahol minden famíliának kimérték egy-egy *nyílnak* nevezett földterületet, s rendszerint kalákában ültették el a palántákat, majd ősssel szintén ott csoportosan vágták le, gyűjtötték össze a káposztát (Hajdú 1986: 24, 1993: 99). A 19. század végétől fokozatosan itt is kibontakozott a krumpli termesztése, előbb csak családi keretben, majd az 1962-es kollektivizálás után már nagyüzemi formában is. Az 1989-es rendszerváltás után elsősorban Alcsíkban folytatódott tovább a burgonya gépesített, nagyüzemi termelése immár nagyobb, összevont parcellákon.

Az állattartás és a famegmunkálás mellett több helységben (Csíkdánfalván, Csíkmadarason) fazekassággal is foglalkoztak. A legtöbb faluban általában apáról fiúra öröklődött a mesterségbeli tudás, de itt is dolgoztak olyan kézművesek, akik valamelyik erdélyi városban alapozták meg, gyarapították tudásukat. A csíki fazekasok nem csak a Székelyföldön, hanem a szomszédos moldvai falvakban is árusították portékáikat. Edényeiket, rendszerint, gabonára, kukoricára és búzára cserélték. A gyimesi és a moldvai csángó, valamint a szomszédos székely településekben is általában nagyrabecsülték

a csíkmadarasi színes és a dánfalvi fekete edényeket, azokat egészen napjainkig első-sorban töltöttkáposzta főzésére, valamint zsír vagy szilvaíz tárolására használták (Kós 1976: 218–276).

A csíki asszonyok egészen napjainkig geometrikus mintákkal ékesített, színes gyapjúszőnyegeket, *festékeseket* szőtték, régebben még csergéket is előállítottak (Szentimrei 1958). Már a 19. század végétől, majd a két világháború közötti évtizedektől kezdődően a magyar értelmiségiek tudatosan felújították a székely szőttéseket (Fülöp 2012). Helyben élő specialistaik rendszerint kendervásznakból, gyapjúszővetből és báránybőrökből készítették a csíkiak legfontosabb hétköznapi és ünnepi ruháit (Nagy J. 1972: 225–258, 1984). Magyarországi etnográfusok a „kicsi magyar világban” kutatták és vizsgálták a csíkmenasági díszítőművészetet, díszes fatárgyakat, gyapjúból szőtt festékeseket és varrottasokat, azonban eredményeik csak a rendszerváltozás után jelentek meg Újváriné Kerékgyártó Adrienne szerkesztésében (Kerékgyártó 1999).

A szék közigazgatási, egyházi, oktatási és művelődési központja évszázadokon át Csíksomlyó volt. Habár Csíkszereda már a 16. századtól mezővárosi jogokkal rendelkezett, még a békebeli (1867–1914) időszakban is viszonylag kis lélekszámú lakossággal és alacsony urbanizációs szinttel rendelkezett (Kósa 1990: 373). Az 1876-ban megszervezett vármegye, majd az 1968-ban létrehozott Hargita megye városi központját volta-képp több faluból (Csíksomlyóból, Taplocából és Zsögödből stb.) alakították ki. Egészen a 20. század közepéig elsősorban katonai célokat szolgált a hatalmas méretű Mikó-vár. Megjegyezzük, hogy az 1764-es madéfalvi veszedelmet követő osztrák militarizálás itt is előmozdította a helység urbanizálódását. A ferencesek által még a 17. században alapított csíksomlyói gimnáziumot 1911-ben költöztették le a Csíkszeredában újonnan felépített, impozáns méretű Római Katolikus Főgimnázium szecessziós épületébe. A bukaresti központi hatalom a várost csak 1968 után próbálta úgy fejleszteni, iparosítani és szisztematizálni, hogy fokozatosan megváltozzon annak hagyományos etnikai és felekezeti szerkezete is.

Gyergyószentmiklósról a Maros mentén Erdély belső részébe, a Békási-szoroson át Moldvába, az Olt völgyében pedig Brassó felé vezettek fontos útvonalak. Fejlődését és urbanizációját elsősorban az oda betelepedett örmények lendítették fel a 17. század végétől kezdődően, akik a korábbi székely vásárhelyet jelentősebb kézműves és kereskedelmi központtá alakították. A jelentős kereskedelmi útvonalak találkozásánál fekvő városból hatékonyan tudták irányítani és működtetni a Moldvát Erdéllyel összekötő tranzitkereskedelmet, melynek keretében elsősorban élőállatokat tereltek nyugatra, keletre pedig helyben, elsősorban állati bőrből előállított, kézműves portékákat szállítottak. A vasút végül is 1907-ben érte el Gyergyószentmiklóst, melynek gazdasági és társadalmi életét, valamint a Gyilkos-tóhoz és a Békási-szoroshoz kapcsolódó turizmust is fellelendítette. A környező falvakba is széttelepedő örmény családoknak jelentős szerepe volt a vidék polgárosodásában (Tarisznyás 1982: 213–233).

A legfontosabb közlekedési folyosók Csíkszék területén is a nagyobb folyók és patakok mentén alakultak ki. A Tolvajos-tetőn át Udvarhelyszékre és Belső-Erdélybe, a Marosfői-hágón át a Gyergyói-medencébe, a Békási-szoroson és a Csíkszépvízi-hágón át Moldvába, a Nyerges-tetőn Kászónokba és Háromszékre, a Tusnádi-szoroson keresztül pedig Sepsiszékre lehetett eljutni. A vasútvonal csak az 1867-es kiegyezést követő évtizedekben épült ki lassan, későn és felemásan a vármegye területén: a Csíkszeredán áthaladó vonalat 1897-ben adták át. Habár Csíkszeredát azóta sem köti össze vasútvonal Székelyudvarhellyel, a 19. század utolsó évtizedében megépítették a Gyimesen át Moldva felé vezető vonalat (Gidó 2013: 164–170).

A szék falvainak településtörténetéről Vámszer Géza készített falusoros áttekintést még a 20. század közepén, azonban összefoglalását csak a rendszerváltozás után sikerült nyomtatásban is megjelentetni (Vámszer 2000). Dr. Kós Károly, Bárh János kutatásai pedig azt dokumentálták, hogy a népes csíki falvak egészen a közelmúltig régies településformákat és szerkezeteket őriztek meg (Kós–Szentimrei–Nagy 1972: 15–36, Bárh 2007). Egy-egy falu rendszerint *tizeseknek* nevezett, kisebb területi, társadalmi, gazdasági, egyházi, művelődési egységekre tagolódtak, melyek egészen a közelmúltig írott, belső rendszabályok alapján működtek. Kialakulásuk, különállásuk és sajátos funkcióik elsősorban a székelység határvédő, katonai funkcióival, valamint szoros nemzeti, rokonsági és szomszédosági kapcsolataival függ össze (lásd még Garda 1994: 18–31, Bodor 2003: 57–64, Ambrus 2014). Itt emeljük ki, hogy a reciprocitásra épülő kalákák, kölcsönmunkák, egészen az 1962-es erőszakos kollektivizálásig, fontos szerepet játszottak a csíki faluközösségek belső kapcsolatrendszerében, gazdasági és társadalmi életében, valamint összetartozástudatának folyamatos megerősítésében (Hajdú 1986, 1993).

Csíkszék lakosságának háromnegyedét napjainkban is római katolikus székelyek alkotják, 20%-át pedig ortodoxok, a protestáns személyek száma továbbra is elenyésző a térségben. A különböző népességösszeírások azt jelzik, hogy a kászoni és az alcsíki falvakban (Bánkfalván, Lázárfalván) már a 17–18. század során román személyek és családok is letelepedtek. Ugyanakkor Felcsíkban szintén frissen betelepedeteket regisztráltak. A szomszédos Moldva felől elindult beszivárgás megerősödött a 18. század során, amikor a Gyergyói-havasokban egyre népesebb juhászközösségek, irtásos települések jöttek létre. Ugyanakkor a Maros forrásvidékén népes román juhászközösségek (pl. Hódos, Maroshévíz, Salamás, Vasláb, Várhegyalja) is kialakultak, akik a fény századának végén már ortodox templomok építését kezdeményezték (Szöcs 1999). A bukaresti központi hatalom Csíkszereda etnikai szerkezetét elsősorban csak az 1968-as megyésítést követő iparosítással és adminisztratív átalakítással tudta módosítani. A 2011-es romániai népszámlálás idején a város összlakossága 37980 személyből állt, melynek 17,46%-át románok alkották.

A Csíksomlyón és a Gyergyószárhegyen működő ferences kolostorok meghatározó szerepet játszottak a vidék vallásos, egyházi és oktatási életében, valamint a csíki lakosság katolikus hiten való megtartásában. A csíksomlyói kolostorban évszázadokon át olyan egyházi iskola működött, mely fontos szerepet játszott nem csak a szűkebb térség, hanem az egész erdélyi római katolikus értelmiségi réteg folyamatos kinevelésében, gyarapításában és pótlásában. A zárdában ugyanakkor olyan nyomda működött, mely nem csak a székelyföldi, hanem a moldvai katolikus magyar közösségeket is ellátta anyanyelvű vallásos nyomtatványokkal, énekes és imádságos könyvekkel (Muckenhaupt 1999).

A korábban Moldvában élő örmény kereskedők és kézművesek egy-egy csoportja a 17. század végén Gyergyószentmiklóstra és Csíkszépvízre menekült, ahol egészen az első világháborúig polgárosult életmintákat követő közösségeik éltek. Letelepedésük és felekezeti integrációjuk után meghatározó szerepet játszottak az Erdély és a Moldva közötti kereskedelem bonyolításában, urbánus életmodellek székelyföldi elterjesztésében, valamint a régió magyar értelmiségi és vállalkozói rétegének gyarapításában is (Garda 2007).

A csíki falvak szélén kisebb-nagyobb magyar ajkú cigányközösségek is élnek. Rendszerint eper, málna, áfonya, szeder, gomba és gyógynövények gyűjtögetésével, valamint egyszerűbb fatárgyak (seprűk, kosarak, fakanalak, teknők) készítésével foglalkoztak. Az 1962-es kollektivizálás után az elnéptelenedő és előregedő településekben általában napszámosként dolgoztak. Érdekes jelenség, hogy a legtöbb csíki településben

az 1989-es rendszerváltás és reprivatizáció után folyamatosan feszültségek lappanganak az erőforrások nélkül hagyott, leszakadt cigányközösségek és a székelység között. Megjegyezzük, hogy a csíki cigányok közösségeit is nagyon sok belső konfliktus örli (Gagyí szerk. 1996).

Az eddigi néprajzi eredmények azt tükrözik, hogy a csíkszéki falvak a székely népi kultúra számos régi elemét és rétegét egészen a közelmúltig megőrizték. Dr. Kós Károly és Furu Árpád terepkutatásai azt dokumentálták, hogy különösen a kászeni és a Fiság völgyében fekvő falvakban egészen a 20. század végéig szórványosan fennmaradtak a sarok- és a középeresztes háztípus 18–19. századi helyi változatai és emlékei (Kós–Szentimrei–Nagy 1972: 15–96, Furu 2017: 315–323). A nyitott, kandallós tüzelőszerkezeteket, festett bútorokat és színes gyapjuszőnyeget csak a 19. század végén kibontakozó polgárosodás és urbanizáció kezdte kiszorítani a vidékről (Kós–Szentimrei–Nagy 1972: 97–156, Szentimrei 1958, Kardalus 1995: 32–46). A színtkatolikus csíki falvak lakossága egészen napjainkig megőrizte a népi vallásosság és szokásvilág számos archaikus elemét: pl. angyalozást, szentsírallítást és őrzést, húsvéti lovas határkerülést, betlehemezést, aprószentek-napi vesszőzést, farsangi áltemetést, lakodalmas fenyőág-állítást stb. (Székely 1997).

A Csíksomlyón pünkösöd szombatján megszervezett búcsú évszázadok óta fontos szerepet játszik a térségben valamint a szomszédságában élő székelyek és csángók életében. A búcsújárás eredetéről, hagyományairól és a népi vallásosságban betöltött szerepéről Mohay Tamás közölt szakszerűen dokumentált, korszerű monográfiát (Mohay 2009). Ugyanakkor a csíki származású Tánczos Vilmos mutatta be a csíksomlyói búcsújárás történeti korszakait, spirituális vetületeit, a kegyhelyhez fűződő Mária-tisztelet sajátosságait, résztvevőinek körét, rituális eseményeit, a moldvai csángók sajátos viszonyulását és kapcsolatát, valamint a búcsú mai funkcióit és szerepét (Tánczos 2016).

Balázs Lajos monografikus módszerekkel elemezte az emberélet fordulóin (születés, házasságkötés, halál) élő csíkszentdomokosi szokásvilágot, annak elemeit és változásait (Balázs 1994, 1995, 1999). A Gyergyószentmiklóson élő halottkultuszról és temetkezési szokásokról Gergely Katalin készített összefoglalást (Gergely 2000). A 20. század elején végzett népzenei terepkutatások már jelezték, hogy a klasszikus balladatípusok legismertebb változatai akkor még ebben a térségben is éltek. A csíki és a gyergyói népballadákat végül is Albert Ernő a század közepén gyűjtötte össze. Eddig megjelent kötetei azt tanúsítják, hogy Csíkszéken egészen az 1962-es kollektivizálásig fennmaradtak a magyar népballadaköltészet legpatinásabb, klasszikus alkotásai, típusai és változatai (Albert 1989, 2004, 2017).

Fiatal magyarországi néprajzkutatók, Pócs Éva irányításával, nemrég két falu (Csíkjénőfalva és Csikkarcfalva) néphitét vizsgálták meg (Pócs szerk. 2001). A csíkszéki lakosság vallásosságának történelmi és szociológiai dimenzióit pedig Fejes Ildikó elemezte (Fejes 2018). Habár viszonylag kevesen foglalkoztak az itt élő zenés-táncos hagyományokkal, az eddigi eredmények azt jelzik, hogy különösen Felcsíkbán, számos archaikus, rituális tánc és hangszer is fennmaradt, tehát a vidék székely lakossága egészen napjainkig megőrizte a magyar tánc-hagyomány régies rétegeit és elemeit (Dincsi 1943, Péterbencze 1989, Szalay 1996). Bíró A. Zoltán vizsgálta és mutatta be, hogy a csíki székelyek életében a tréfás kifejezéseknek, szókapcsolatoknak és nyelvi játékoknak milyen jelentős szocializációs szerepe és funkciója van (Bíró A. 1997). Egy csíkszentkirályi földműves metaforikus és tréfás elemekben gazdag, sajátos nyelvét és szövegeiben reprezentálódó világképét pedig Tánczos Vilmos mutatta be nagyszerű kötetében (Tánczos 2008).

Csíkszék területén belül jellegzetes falucsoportot alkotnak a Kászon-patak völgyében fekvő falvak (Altíz, Feltíz, Jakabfalva, Impér és Újfalu), ahonnan a vizek a Katrosán át, Kézdivásárhely szomszédságában, a Feketeügy folyóba ömlenek. Mivel a Kászon-patak völgyében évszázadokon át könnyen elérhető volt Kézdivásárhely, a medencében élők egészen napjainkig jó gazdasági, társadalmi, egyházi, iskolai kapcsolatokat tartottak fenn a kézdiszéki céhes várossal. A hegyek közé zárt, mostoha viszonyok között élő lakosság évszázadokon át elsősorban fakitermeléssel és állattenyésztéssel foglalkozott. Mivel a helyi erőforrások segítségével korábban sem tudtak megélni, részes aratást, kukoricacséplést, kapálást vállaltak szomszédos, kedvezőbb éghajlatú régiókban: pl. barcasági, háromszéki, moldvai és havasalföldi településekben. Mások pedig a Duna melletti nagyobb kikötővárosokban (pl. Brăila, Galac) rakodó munkásként dolgoztak vagy nagyobb regáti (királyságbéli) városok építőtelepein. A férjhez készülő kászoni lányok legtöbbször Brassóban vagy Bukarestben keresték meg a pénzt kelengyjük számára. Az otthon maradtak közül pedig sokan kézművességből, szövésből, gyapjú- és kenderfeldolgozásból és varrásból egészítették ki jövedelmüket (lásd Balassa 1989: 161).

Imreh István és Pataki József mutatta be, hogy a kászoni székely lakosság 1650–1750 között milyen jellegzetes társadalomszerkezettel és erkölcsi értékekkel rendelkezett, hogyan szervezték meg helyi társadalmukat, gazdasági életüket, hogyan alakult a helybéli faluközösség (communitas) hétköznapi életmódja és szokásrendje, valamint a központi hatalomhoz fűződő kapcsolata (Imreh–Pataki 1992). Mivel a 19. század második felében a túlnépesedett lakosság már nem tudott megélni helybeli természetes erőforrásokból, a mozgékonyabb fiatalok elsősorban óromániai városokban kerestek munkát, ahol a férfiak rendszerint ácsként dolgoztak, a nők pedig gazdagabb polgári vagy földbirtokos családok háztartását vezették. A Nyerges-tetőn 1849. augusztus 1-én elesett székely honvédek emlékművét 1897-ben éppen a *Bukarestben lakó Székely honfik és honleányok* állították (Balázs 2018: 28).

Ebben a földrajzilag viszonylag elzárt, magasan fekvő falucsoportban egészen a 20. század közepéig szoros családi és nemzeti kapcsolatok maradtak fenn, azokat pedig jellegzetes település- és utcaszerkezete, régies faépítészete, lakáskultúrája is tükrözi. „A zárt, magas fekvésű völgy négy községében rezervátumszerűen maradt meg az archaikus székelyföldi kultúra az 1950-es évekig, pl. viseletben, faépítészetben, településszerkezetben, havasi gazdálkodásban.” (Kósa 1990: 374.)

Mivel ebben a déli falucsoportban egészen a 20. század közepéig tovább élt a székely népi kultúra számos régi eleme (pl. nemzeti, rokon alapon kialakult, szervezett településrend és szerkezet, archaikus faépítészet, havasi állattartás, gyapjúból szőtt színes festékes, fehér férfi harisnya, főkötő, kandallós tüzelőszerkezet stb.), s itt tovább működtek korábbi társadalmi intézmények (pl. falugyűlés) és naptári szokások (pl. aprószentek-napi vesszőzés, farsangi bikaütés stb.), dr. Kós Károly ezt a hegyek által körbeölelt, viszonylag magasan fekvő, elzárt és régies kultúrájú falucsoportot Székelyföld reprezentatív területének tartotta. Nem tartjuk véletlennek, hogy a néprajztudós a kolozsvári néprajzi múzeum szabadteri részlegében a székelyföldi magyar telket, épített kultúrát, lakberendezést és hagyományos életmódot éppen egy Csíkkászonból áttelepített sarkeresztes házzal és fából ácsolt csűrrel reprezentálta (Kós–Szentimrei–Nagy 1972, lásd Kósa 1990: 374).

A felsorolt eredmények azt jelzik, hogy Csíkszék hagyományos falusi kultúrájában még napjainkban is számos régies elemet találunk. Kiemeljük, hogy a kiegyezést követő munkamigráció számos urbánus elem meghonosodását segítette elő a térségben. Ezt a folyamatokat elmélyítette az erőszakos kollektivizálást követő elvándorlás. Majd 1989

után ebben a térségben is felgyorsult a modernizáció, mely évről évre gyökeres változást eredményez az itt élők életstílusában és kultúrájában. Úgy véljük, hogy ezt a kultúraváltást éppen etnográfiai és antropológiai módszerekkel, jól összehangolt, csoportos terep-kutatásokkal lehetne legeredményesebben és szakszerűen dokumentálni.¹

SZAKIRODALOM

Albert Ernő

1989 *Édesanyám sok szép szava. Ádám Joákinné Kurkó Julianna énekei*. Albert Ernő Gyűjtése. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

2004 *A halálra táncoltatott leány. Csíki népballadák*. Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

2017 *Édesanyám sok szép szava. Ádám Joákinné Kurkó Julianna énekei*. Gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Albert Ernő. Második, bővített kiadás. Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

Ambrus Tünde

2014 *Székely falutisztesek. Egy sajátos településrendszer mint társadalmi-gazdasági tevékenység kerete*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda.

Balassa Iván

1989 *A határainkon túli magyarok néprajza*. Gondolat, Budapest.

Balázs Lajos

1994 *Az én első tisztességes napom. Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1995 *Menj ki lellem a testből... Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda.

1999 *Szeretet fogott el a gyermek iránt. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda.

2018 *Nyergestető. A lelkiismeret ágkeresztes-kopjafás temetője. A nemzeti kegyelet földrajza*. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda.

Bárth János

2007 *Az eleven székely tizes. A csíkszentgyörgyi és a csíkbánfalvi tizesek működése a XVII–XX. században*. Bárth Bt., Kecskemét.

Biró A. Zoltán

1997 *Hétköznapi humorvilág*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

Biró Z. Zoltán

2018 *Csíki magánjavak. Hagyomány és küldetés*. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Bodor György

2003 *A székely nemzeti szervezet*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda.

Csiby Andor

1939 *A székely közbirtokossági vagyonok eredete, történelmi és jogi fejlődése az ősfoglalástól napjainkig*. Kahan, Gheorgheni.

Dincsér Oszkár

1943 *Két csíki hangszer – mozsika és gardon*. Magyar Történelmi Múzeum, Budapest.

Fejes Ildikó

2018 *A vallásosság történelmi és szociológiai dimenziói Csíkban*. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Furu Árpád

2017 *Táji tagolódás Erdély népi építészetében*. Exit Kiadó – Teleki László Alapítvány, Kolozsvár.

Fülöp Hajnalka

2012 *A háziipari szőnyegszövés története Csíkban. Csíki Székely Múzeum Évkönyve VIII.* 315–332.

¹ Úgy véljük, hogy a sors éppen az ünnepeltet predesztinálta egy ilyen monografikus kutatás megszervezésére.

- Gagyi József (szerk.)
1996 *Egy más mellett élés. A magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Garda Dezső
1994 *Székely hadszervezet és faluközösség.* Mark House Kft., Gyergyószentmiklós.
2007 *Gyergyói örmények könyve. I–II.* Hadimúzeum Alapítvány, Budapest.
- Gergely Katalin
2000. „*Sátorát letettem a romló testemnek...*” *Halottas és temetkezési szokások Gyergyószentmiklóson.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Gidó Csaba
2013 *Vasszekér és mozdonygőz. A székelyföldi vasút története (1868–1915).* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Hajdú Farkas-Zoltán
1986 *A csíki kaláka: intézmény és jelkép.* Közművelődési Információs Intézet, Budapest.
1993 *Csíki kaláka.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Imreh István – Pataki József
1992 *Kászonszéki krónika 1650–1750.* Európa Könyvkiadó – Kriterion Könyvkiadó, Budapest–Bukarest.
- Kardalus János
1995 *Székely festett bútorok.* Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Kerékgyártó Adrienne, Ú.
1999 *Csíkménaság népművészete.* Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Kocsis Lajos
2006 *A Csíki Magánjavak története (1869–1923).* Csíkszereda Kadóhivatal, Csíkszereda.
- Kósa László
1990 *Paraszti polgárosulás és népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920).* Néprajzi Tanszék, Debrecen.
- Kós Károly dr.
1976 *Tájak, falvak, hagyományok.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő
1972 *Kászoni székely népművészet.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Mohay Tamás
2009 *A csíksomlyói pünkösdi búcsútjárás. Történet, eredet, hagyomány.* L Harmattan, Budapest.
- Muckenhaupt Erzsébet
1999 *A csíksomlyói ferences könyvtárkincsei.* Balassi Kiadó–Polis Könyvkiadó, Budapest–Kolozsvár.
- Nagy Jenő
1972 Öltözet. In: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: *Kászoni székely népművészet.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 225–265.
1984 Adatok a székely posztóharisnya fejlődéstörténetéhez. In: *Uő: Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 140–144.
- Nagy Zsolt
2015 „Ha így tenne valamennyi megye...” Gyümölcsstermesztési törekvések Csík vármegyében 1876–1918 és 1940–1945 között. *Erdélyi Múzeum LXXVII. (2) 53-67.*
- Péterbence Anikó
1989 *Táncok és táncos szokások Csíkszentdomokoson.* Déryné Művelődési Központ, Jászberény.
- Pócs Éva (szerk.)
2001 *Két csíki falu néphite a századvégen.* Európai Folklor Intézet – Osiris Kiadó, Budapest.
- Salló Szilárd
2018 *A csíkmadarasi juhászok életmódjának változása a 20–21. századok fordulóján.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Szalay Zoltán
1996 *Felcsíki hangszeres tánczene.* Alutus, Csíkszereda.
- Székely László
1997 *Csíki áhitat. A csíki székelyek vallási néprajza.* Szent István Társulat, Budapest

Szentimrei Judit

1958 *Székely festékesek*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest.

Szőcs János

1999 A románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csík-, Gergyó-, Kászonszékben (1614–1850). In: Bárdi Nándor – Hermann Gusztáv Mihály (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 98–156.

Tarisznyás Márton

1982 *Gyergyó történeti néprajza*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Tánczos Vilmos

2008 *Elejtett szavak. Egy csíki székely ember nyelve és világlépe*. Bookart Kiadó, Csíkszereda

2016 *Csíksomlyó a népi valláosságbán*. Nap Kiadó, Budapest.

Vámszer Géza

1977 *Életforma és anyagi műveltség. Néprajzi dolgozatok, gyűjtések, adatok (1930–1975)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

2000 *Helytörténeti adatok a hajdani Csík Vármegye (Csík, Gyergyó és Kászón) településtörténetéhez*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda.

Venczel József

1936 Néhány adat a székely kivándorlás háttéréről. *Hitel* I. (4) 309–314.

1937 Öt Oltmenti székely község népmozgalma. *Hitel* II. (1) 31–44.

1942 Székely népfélesleg. *Hitel* VII. (1) 18–32.

O SCHIȚĂ A CULTURII POPULARE DIN SCAUNUL CIUC

Teritoriul scaunului se împarte în patru unități administrative, culturale și naturale: Ciucul de Jos, Ciucul de Sus în bazinul Oltului, Gheorgheni în zona de obârșie a Mureșului, iar Cașin în cel al Râului Negru. Studiul prezintă în linii mari cultura populară a acestor regiuni, dar și rezultatele cercetărilor etnografice. Acestea din urmă ne arată că în cultura populară tradițională a Scaunului Ciuc regăsim și în zilele noastre numeroase elemente arhaice. Autorul subliniază faptul că migrația de muncă de după pactul austro-ungar a contribuit la introducerea numeroaselor elemente urbane în regiune. Acest fenomen a fost accentuat de migrația definitivă drept urmare a colectivizării forțate. Apoi, după 1989 și aici putem fi martori ai accelerării modernizării, ceea ce rezultă an de an în schimbări majore în viața și cultura locuitorilor.

SKETCH ON THE FOLK CULTURE OF CIUC REGION

The territory of the region can be divided into four administrative, cultural and natural units: Upper Ciuc and Lower Ciuc in the Olt basin, Gheorgheni at the headwaters of Mureș and the Cașin at the headwaters of Râul Negru. This study presents roughly the folk culture of this region, followed by the results of related ethnographic research. The results show that in the traditional folk culture of Ciuc one can still find numerous archaic elements. The author outlines the fact that labour migration after the Austrian-Hungarian pact brought a lot of urban elements into the local culture. This process was sustained by the migration that took place once with the forced collectivisation of the socialist dictatorship. Then, after 1989, modernization started to speed up, which year by year brings drastic changes in the lifestyle and culture of the local inhabitants.